

אל:	ועדת החקירה הממלכתית לבירור התנגשויות בין כוחות הבטחון לבין אזרחים ישראלים
לידיעה:	כללי
מאת:	ד"ר דני רבינוביץ
תאריך:	21/09/2020
בנושא:	עיקרי העדות שאציג בפני הועדה ביום 6 באוגוסט 2002

1. תארי האקדמי, תפקידי ונסיוני המחקרי:

אני בעל תואר דוקטור מאוניברסיטת קיימברידג' (1990), מרצה בכיר קבוע בחוג לסוציולוגיה ואנתרופולוגיה באוניברסיטת תל-אביב. היכרותי עם החברה והתרבות הערבית כוללת ארבע שנים בהן חייתי ועבדתי בסיני כמדריך ורכז הדרכה בבית ספר שדה, תקופה שבה גם ערכתי עבודת שדה אתנוגרפית בין הבדואים משבט הגיבליה; כתיבת תזה מ.א. באוניברסיטת קיימברידג' (1983) על הקשרים בין שבט הגיבליה בסיני לבין מנזר סנטה קתרינה; כתיבת הספר '12 משפחות בישראל' (ביניהן שתי משפחות ערביות) במסגרת פרויקט 'ישראל כחברה רב-תרבותית' במכון ון-ליר בירושלים; עבודת שדה בת שנתיים בנצרת-עלית כחלק מכתובת הדוקטורט בנושא יחסים בין יהודים וערבים בעיר, בהנחיית פרופ' ארנסט גלנר; עבודת שדה באום אל פחם כחלק מפרויקט מחקר שהוזמן על ידי עמותת 'סיכוי' ו'גיוניט ישראל' על התנועה האיסלמית בעיר; מחקר על הבדואים יוצאי עמק החולה המתגוררים כיום בגליל; מחקר עיוני שהוביל לכתובת הספר 'אנתרופולוגיה והפלסטינים' בהוצאת המרכז לחקר החברה הערבית בישראל; מחקר שדה וחקר עיוני שהובילו לכתובת הספר 'הדור הזקוף' (במשותף עם ד"ר ח'אולה אבו-בקר). אני מפרסם בקביעות מאמרים בז'ורנלים מדעיים בעולם ובארץ. מאז 1991 חיברתי ולימדתי קורסים באוניברסיטה העברית ובאוניברסיטת תל-אביב העוסקים ביחסים בין יהודים וערבים בישראל, בחברה ובתרבות הבדואית, בסוגית הקרקע בסכסוך היהודי ערבי, ובשאלות הנוגעות באורבנוזים בחברה הערבית. בשנים 1994-1996 הייתי יועץ בכיר לנציבות שירות המדינה בנושא שילוב ערבים בתפקידים בכירים במשרדי הממשלה. מאז 1983 אני כותב פרי לאנס בעתון 'הארץ' - כתבות במוסף השבת ובעמודי הפנים, והחל מ 1992 מאמרים בעמוד האדיטוריאלי בנושאים הקשורים לערבים אזרחי ישראל ובשאלות חברה, פוליטיקה וסביבה בישראל. ב 9-1988 כיסיתי בשירות 'הארץ' את המפלגות הערביות בעת מערכות הבחירות לכנסת ולרשויות המקומיות. אני מופיע תדיר בכלי התקשורת כפרשן וכמשותף בפאנלים בנושאים שונים הקשורים בערבים אזרחי ישראל. אני חבר במועצה הארצית לשמורות טבע וגנים לאומיים, במועצה הבינלאומית העליונה של 'גרינפיס', וממלא תפקידים ציבוריים שונים בקהילת מגורי בתל-אביב. מצ"ב רשימת הפרסומים האקדמיים שלי. הרשימה היא בשפה האנגלית, אך כלולים בה גם פרסומים שהתפרסמו בשפה העברית.

2. עיקרי עדותי הצפויה בפני הועדה ב 6 באוגוסט 2002

2.1 השינויים בדפוס ההנהגה של הערבים אזרחי ישראל בדור האחרון.

מהות הקשר המתקיים בין מנהיגי הציבור הערבים, כולל שלושת המוזהרים, לבין הציבור הרחב, העסיקה את ועדת החקירה באופן אינטנסיבי (ראה למשל עמודים 9084, 9088, 9090-1, 9094, 9113, 9118, 9161 בפרוטוקול עדות חה"כ דהאמשה בפני הועדה, עמודים

9481, 9483, 9530, בפרוטוקול עדות השייח סלאח בפני הועדה, עמודים 8-8427, 5-8431, 8443-6 בעדות חה"כ בשארה בפני הועדה, ועוד).

כדי לתת פרספקטיבה מתאימה לסוגיה זו אתחיל מאיפיון הדור הראשון של נציגי הציבור הערבים בישראל, כפי שהתגבש בשנות החמישים והששים. אבחין בין נציג ומתווך מצד אחד לבין 'מנהיג' מצד שני, ואאפיין את הנציגות הישנה כמורכבת ממתווכים מקומיים, שגוייסו ועברו קואופטציה בשירות הממסד, ותיפקדו בעיקר מכורח תלותן העמוקה של קהילותיהם במדינה ובמוסדותיה בתקופת הממשל הצבאי. אזכיר שדגם יציגות זה, הקרוי בידי האזרחים הערבים עד היום באופן דרוגטיבי 'תקופת המוח'תארים', היה נוח מאוד למפלגות השלטון. הוא נבנה באמצעות גורמי הממסד, טופח בידיהם, והיה למרכיב מפתח במערכת השליטה באוכלוסיה שהיתה אז מוחלשת ומרוסקת.

לנושא זה נפקות רבה לסוגיות הנידונות בפני הועדה. עבור מערכות המנהל והממשל הקשורות באוכלוסיה הערבית היה דגם התיווך הישן, למרות העיוותים שאפיינו אותו מבחינת הדמוקרטיה הייצוגית, תבנית פורמטיבית, חיובית בעיקרה. ייצוג באמצעות מוח'תארים צייתנים וקבלני קולות כנועים, והפרקטיקות האדמיניסטרטיביות והפוליטיות שנילו אליהן, הגדירו עבור המערכות הללו סדר ראוי ותקינות רצויה. זה מסביר את חוסר הנחת הבסיסי שבו ראו גורמי ממסד את השינוי בדגם המנהיגות הערבית החדש שהחל מתפתח בשנות השבעים, והבשיל בשנות התשעים. המנהיגים בני זמננו נשענים על תמיכה אותנטית ורחבה של הציבור הערבי, ומתאפיינים באי-תלות במערכות הממסד. הגעגוע שמראות מערכות השלטון בישראל, כולל כוחות הביטחון, לעידן המוח'תארים קשור להערכת לנטיתן לראות בעצמאות ההנהגה הנוכחית איום על הסדר הקיים ואולי אף על יציבות השלטון (ראה מ 1566, מ 1607, מ 1608). נושא זה השתקף גם בדיוני הועדה (ראה למשל עמ' 8433, עדות חה"כ עזמי בשארה).

ניתוח דגם המנהיגות הנוכחי, הישגיו ומגבלות כוחו, יובא במסגרת אנליטית כפולה. הראשונה - השינויים שעברו על החברה הערבית (בישראל ומחוצה לה) בעשורים האחרונים. השנייה - השינויים שעברו על החברה היהודית והפוליטיקה הישראלית לאחרונה. כוונתי בעיקר לשחיקת כוחו הערכי, הפוליטי והמוסרי של 'הקולקטיב הציוני הגדול' והצמיחה, תחתיו, של זהויות שבטיות מגוונות, שכמה מן הבולטות שבהן אינן מחוייבות עוד לפרדיגמות היסוד של הציונות והישראליות הימקורית.

2.2 מערכת היחסים בין המנהיגות הנוכחית לבין דור פעילי השטח, כולל בעת אירועי אוקטובר 2000

חברי הועדה שואלים את המוזהרים הערבים פעמים רבות במהלך עדויות (עמודים, 9084, 9088-1, 9094, 9113, 9118, 9161 (עדות דהאמשה), 9481, 9483, 9530, (עדות סלאח) 8427-8, 5-8431, 6-8443 (עדות בשארה): מדוע לא תבעו מפעילי השטח, בכרוזים ושידורי רדיו ובדרכים אחרות, ריסון והבלגה בעימותים עם המשטרה.

כדי לנתח סוגיה זו אעמוד תחילה על המשקל היחסי הגדול שהיה באירועי 2000 לדור סוציולוגי שלאחרונה הייתי שותף להגדרתו כ'דור הזקוף' – צעירים וצעירות ילידי סוף שנות השבעים ותחילת השמונים, שהם בעלי פרופיל סוציו-פוליטי אפייני. אראה שהצעירים והצעירות הבונים דור זה הם בעלי הכרה פלסטינית עמוקה, שהתגבשה לאור שני תהליכים מקבילים. האחד - הצלחותיה של התנועה הלאומית הפלסטינית בשנות התשעים. השני - מודעותם הגוברת של הצעירים הללו למגבלות ההישגים של דור הוריהם בכל הקשור למצב המבני הבסיסי במדינת ישראל. אטען שזהו דור מתוחכם, בעל אקולטורציה ישראלית מואצת, אך גם מודע היטב לזכויותיו, ונוטה הרבה יותר מקודמיו לזעם אסרטיבי כשהזכויות הללו נגזלות או לא באות לידי מיצוי. הסוגיה הזו משמעותית לסוגיות דוגמת אלה המשתקפות בעמוד 9090 (פרוטוקול עדות ח"כ דהאמשה, על נסיונות אנשי ציבור לעצור צעירים בכפר קנה מלרדת לכביש הראשי), עמוד 8044-8399 (פרוטוקול עדות ח"כ בשארה על יחס מבוגרים וצעירים לעימותים מול המשטרה), עמוד 8537-9 (פרוטוקול עדות ח"כ עזמי בשארה על השיח הפוליטי החדש) עמוד 8672-8669 (שאלות פרופ' שמיר לח"כ בשארה בנושא אסרטיביות, מיליטנטיות, אלימות). אטען שזהו דור שאכזבתו מראש הממשלה אהוד ברק ומהתנהלותו אחרי בחירות 1999 היתה אקוטית, ונחוותה כזלזול וכפגיעה אישית.

אטען שמידת הסבלנות וסף הסובלנות של בני ובנות הדור הזה להבטחות פוליטיקאים ישראלים שואפת לאפס. לעומת זאת, זהו דור שהפנים היטב את העובדה שהמערכת הפוליטית בישראל היא כזו שניתן להשיג בה הישגים של ממש, אם בכלל, רק באמצעות מאבק נחוץ, בלתי מתפשר אך במגבלות החוק.

לנוכח מאפיינים אלה אנסה לתאר את הכוריאוגרפיה המורכבת, העדינה, בין דור הפעילים לבין מנהיגיו.

ראשית, אכפור מכל וכל בתזה המנסה לטעון שהקאדרים הצעירים, אלה שהובילו את ההפגנות והמחאה באוקטובר 2000, היו זקוקים באמת לדחיפה 'מלמעלה', להסתה, כדי לעלות על הבריקאדות, אם יורשה לי להשתמש באלגוריה מההיסטוריה האירופית. המודעות היתה שם, הזעם, התסכול, התחושה הברורה שעמם (עימו הם מזוהים הרבה יותר משהיו הוריהם וסביבהם כשהיו בגילם), וגם קהילתם המיידית, מאויימים איום קיומי. לענין הזה הקירבה הסמיוטית בין 'הסתה' ל'הסתה' בעברית ממחישה את טענתי היטב: הצעירים הללו נמצאו על מסלול של מחאה גוברת עוד קודם – ראו אירועי אביב 2000 – וממשיכים להיות עליו גם היום. הם אינם זקוקים לאיש שיסיטם אל המסלול הזה. הם כבר עליו. בגלל שאלות מבניות. בגלל מיקומם במערך האזרחות והכוח הבלתי שיווני בישראל, ובגללם מודעותם הבהירה למצבם.

מצד שני, אבקש להדגיש בעדותי שאין כאן, למיטב הכרתי, מצב הפוך, כלומר של רחוב שדוחף מנהיגים מנותקים למקומות קיצוניים ומיליטנטים יותר מאלו שהמנהיגים היו רוצים להיות בהם (תמונה כזו עולה למשל מ 1566, עמוד לפני האחרון). עובדת היסוד של אירועי אוקטובר 2000 ממשיכה להיות בעיני זו: כשועדת המעקב – הגוף הפורמאלי הברור ביותר של דור ההנהגה - החליטה על שביתה בת יום, היתה שביתה בת יום. כשהוחלט (לפחות פעם אחת, בלילה ה 2 באוקטובר זה היה תוך דיון סוער ובהחלטת רוב, לא פה אחד) על הפסקת השביתה, הרחוב ציית - למרות מפלס הזעם והדם.

הדור הזקוף לא מרד ולא תסס כנגד מנהיגיו מהדור הקודם. כמה מהמנהיגים, כולל המוזהרים שכאן, ממשיכים להיות מושאים לכבוד והערכה רבה ועמוקה. נכון, יש פחות מסויים במעמד החברות בכנסת, שנובע מהמאזן הדל עד דיכאון של הישגי חברי הכנסת בהבאת שינוי מבני במעמד הפלסטינים אזרחי ישראל. אבל אין ריחוק בין רוח הרחוב לבין עמדות המנהיגים, בין השאר כי רבים מהצעירים מבינים להערכתך את טבע המגבלות שבהן מפקדת הנהגתו. ולכן גם הטענות המושמעות בתקשורת הישראלית חדשות לבקרים כאילו הם מסלימים את התבטאויותיהם באופן מלאכותי, רק כדי לרצות את שומעיהם, אין בהן לדעתי ממש.

כאן אני רוצה לעבור לניתוח שלי איך הכרוניקה המדוייקת של סוף קיץ 2000 גורמת למה במונחים סוציולוגיים ניתן לכנות מיזוג ולהאחדה של הדור הזקוף, דור פעילי השטח, ושל הנהגתו לידי ישות אחת.

בצדק או שלא בצדק: החוויה הפלסטינית של קמפ דייויד היא שונה לחלוטין מהחוייה הישראלית.

עבורם ערפאת נגרר לקמפ דייויד בגלל לויז' של ברק וקלינטון. המו"מ היה תכתיבי ומשפיל, וההצעה בלתי אפשרית: מדינת קנטונים שסועה, רצופת התנחלויות ודרכי גישה שמשוות לה צבעי זברה, בלי חלק ונחלה בירושלים ובלי פתרון לפליטים שבלבנון וסוריה ובעזה. המצג שאימצה התקשורת הישראלית בקיץ וסתיו 2000, כאילו הפלסטינים דחו הצעה נדיבה, מוציא את האזרחים הערבים מהכלים, ודוחקים אותם לתסכול עמוק ותחושת חוסר מוצא. אז בא ביקור שרון בהר הבית ב 28 לספטמבר, 7 הרוגים למחרת (29 בספטמבר) בעת תפילות יום השישי, ומות מוחמד דורה ועוד מספר רב של הרוגים בשטחים בשבת ה 30 בספטמבר.

דורה היה סמל עמוק מאוד בכל העולם, אבל אצל הפלסטינים במיוחד. הוא ילד חסר אונים של אבא חסר אונים, שני קרבנות גרפיים לעליונות ותוקפנות ישראלית מול חלשים. קומפוזיציה שלמה יותר מזו של החוויה הפלסטינית קשה להעלות על הדעת.

ולכן במוצאי שבת מתחולל רגע כזה של אחדות מובנת מאליה, ספונטאנית. לכן גם מקבלת ועדת המעקב את החלטה שהשביתה תלווה בהפגנות ובהלוכות מחאה בכל קהילה, ולא ב 4-5 מוקדים איזורים כמקובל באירועים שמארגנים מראש. זו החלטה שלמעשה היתה בלתי נמנעת, בגלל לוח הזמנים הצפוף והרוחות הגועשות.

בישיבה של ה-30.9 בערב לא ניתן היה לצפות לקריאות ריסון מצד ההנהגה. האפשרות שהמשטרה תירה כדי להרוג עדיין אינה קיימת בתודעתם. היא פשוט איננה חלק מניסיון החיים שלהם כמנהיגים בעשורים שחלפו מאז יום האדמה של 1976.

ב-1 באוקטובר נופלים שני ההרוגים הראשונים (הבחור מאום אל פחס ימות מפצעיו בבוקר ה-2 בחודש), ויש פצועים רבים, כולל שיחי' ראיד סלאח.

בפני ועדת המעקב היו כמה אפשרויות: להתכנס ולהכריז על שביתה פתוחה עד לשינוי המצב (או עד שהדרג המדיני יופיע וייקח אחריות); להתכנס ולהכריז על שביתה בת יום אחד; להתכנס ולהכריז על שביתה חלקית; וגם לא להתכנס כלל - לא להחליט, לא לקחת אחריות, לתת לשטח להסלים באופן סטיכי.

ההחלטה שכן התקבלה ב-1 באוקטובר, על יום שביתה אחד נוסף, פורשה בידי רבים כקריאה לתהלוכות אבל, לא החלטה על הסלמה. התחושה היתה שנקודת השיא (השפל) כבר מאחורינו.

מבחינת הציבור הערבי, הסיטואציה הוגדרה בידי המשטרה, עם מטחי הירי הראשונים, כסיטואציה לעומתית קיצונית: הם ואנחנו, עם קוי חציצה ברורים וגרפיים. ואז להערכתנו קורה המיזוג הייחודי שבין ההנהגה לשטח, שמאחד את השורות. יש שיתוף פעולה, היזון חוזר, השראה הדדית. בפוליטיקה של זהויות המאבקים נסובים לעתים קרובות לא רק על איזה נתח חומרי ממשאבי המדינה יקבלו המשתתפים, אלא על דברים שנתפסים אצלם כמגדירי זהות, ולפיכך כקיומיים. שיתוף הפעולה שכוון באוקטובר 2000 בין השטח להנהגות אולי לא התבטא בשליטה מפורטת ומדוקדקת של המנהיגים - או של מישהו בכלל - בכל מה שקרה בכל אתר ואתר. היא כן היתרגמה לתחושת אחדות גורל, סולידריות, ונכונות לשלם מחיר אישי וקבוצתי.

תזכורת: ההנהגה עצמה היתה בתחושה שהיא בסכנה פיזית. שיחי' ראיד סלאח, סגן יו"ר ועדת המעקב, נפגע ב-1 באוקטובר מכדור גומי בראשו בעת שניסה להרגיע את הרוחות ליד בנין המסעדה מזרחית לצומת אום אל פאחס. ח"כ עזמי בשארה שנפגע מירי בלוד ב-1999, מוחמד זידאן במרס 2000 בסחי'ין, עיסאם מחיול שנפצע בכביש חוצה ישראל בתחילת 2000.

ההרוגים והפצועים שנפלו ב-1 באוקטובר באש השוטרים צרפו איפוא חוויה מכוונת, שהיא במידה רבה משאת הנפש של כל מהלך פוליטי ואבן הבוחן האמיתי של האפקטיביות שלו.

האירוניה שחוזרת על עצמה היא שדווקא כוחות הביטחון, האנשים שהכי פחות רוצים שהפלטטינים - בגבולות הקו הירוק ומעבר לו - יזכו לרגעים מכווננים כאלה שמחזקים אותם מאוד כקולקטיב לעומתי ומאיים, הם בדיוק אלה שמייצרים, בקביעות עיוורת, לחלוטין לא מודעת לעצמה, מומנטים שמשכפלים את החוויה הזו אצל הפלטטינים ומעמיקים אותה. בקונטקסט הזה הנקיטה באמצעים ברוטאליים כדי לחזק את הסדר הציבורי דומה בעיני לביעור בערות באמצעות הריסת בתי ספר.

השאלה היא אם במצב כזה, היה רק טבעי שהמנהיגות תתיצב כפי שהתייצבה, בלב הסולידריות של הציבור אותו היא מנהיגה, ולא בינו לבין המשטרה.

להערכתי כל פניה לציבור בבקשה לריסון היתה מתפרשת כלקיחת אחריות, אשמת הקרבן. הדבר הזה עמד בניגוד משווע לתחושה שהמשטרה ומפקדי המחוז הצפוני הם התקפנים. חשוב להצביע על כך שמנהיגי הציבור הערבי כן עושים כמיטב יכולתם כדי להשפיע על מי שהם רואים כמקור הבעיה, כלומר המשטרה, כדי להמעיט בשפיקות דמים. כבר ב-1 באוקטובר (שיחת שיחי' ראיד סלאח לח"כ נאוואף מסאלחה בבקשה להעברת מסר לשר בן-עמיל) וביתר שאת ב-2 באוקטובר הם יוצרים מגעים עם צמרת המשטרה. ב-2 באוקטובר נערך מפגש בין השר בן-עמיל לחה"כ ברכה, א-סנאע וטיבי, והיו מגעים נוספים שהובילו לפגישה עם רה"מ ביום שאחרי.

2.3 ניתוח סוגיית ההסתה בקונטקסט בין-תרבותי

בכדי לנתח את סוגיית ההסתה בתרבויות שונות ובקבוצות לאומיות שונות שבהן הבדלי הספה והתרבות קיימים, אנו נדרשים לסוגיות הקשורות בתהליכים המתרחשים כשמעבירים סימולים מילוליים (אמירות, טקסטים כתובים, ציטוטים, מטאפורות, סיסמאות, קריאות עידוד, קונבנציות של דירבון) מקונטקסט תרבותי אחד למשנהו. באופן ספציפי, אשתמש בתיאוריה של פרשנות תרבותית, כפי שפותחה בידי קליפורד גירץ בעקבות ההרמנויטיקן ריקר והבלשן דה-סוסר, כדי לאפיין את המהלכים החשיבתיים המתרחשים כשגורם דוגמת משטרת ישראל, שירות הביטחון הכללי, אגף המודיעין בצה"ל או מערכת של כלי תקשורת מנסים להעריך **משמעויות** של כרוזים מפלגתיים או תנועתיים, תרשומות נאומים, מאמרים פרי עטם של מנהיגים פוליטיים או במקרים מסויימים ציטוטים עיתונאיים של דבריהם. דינמיקה כזו של הערכת משמעות היא במידה רבה הלו"ז של כל עבודת הערכה מודיעינית. היא משתקפת בברור במוצגים מ 1289, 1290, 1291, 1292, 1397, 1566, 1578, 1593, 1704, 1707, 2505, 2508, 3914, 3915 שהובאו בפני הועדה, וברור שהיא מתרחשת גם אם הפרשן או המעריך לא שמע מימיו על התיאוריה של גירץ או של ריקר. לב טענתי, עם זאת, הוא שהתוצאה המתגבשת מושפעת תמיד מהפרספקטיבה התרבותית של המעריך ושל מזמין ההערכה. מדובר גם בצורה בה קוראים ומפרשים מסרים מילוליים ספציפיים, וגם ביחס (disposition) עמוק ומושרש יותר שגיבש המעריך ביחס לתהליכים היסטוריים ולהתפתחויות פוליטיות, כולל מה שהוא מבין כאיום. אציין שכשתהליך הפרשנות מתרחש בלא שהמעריך יהיה מודע לדינמיקה שבה הוא נתון, יש סיכון מוחשי שקריאתו את הנתונים תלך ותתקבע אצלו כאמת מוחלטת שאין בילתה. כשהמערכת שמגבשת לעצמה תפיסת מציאות בדרך זו היא מערכת רבת עצמה ששולטת ומשפיעה רבות על המציאות, עלולה להיווצר פה נבואה שמגשימה את עצמה.

לאור כל אלו אטען שיש קושי רב לקבוע שהדברים שעלו בעדויות המוזהרים אכן מגיעים לדרגת הסתה. לכן גם מובנת התעקשות המוזהרים להסביר את הקונטקסט התרבותי והפוליטי של הביטויים הספציפיים שבהם השתמשו.

2.4 ניתוח מקרו של בנית הידע אודות הערבים אזרחי ישראל בכוחות הביטחון ובמערכות הממשל בישראל בכלל.

אחת מטענות המוזהרים היא שהמשטרה התייחסה אליהם מקדמא דנא כאל אוכלוסיה עויינת ואף כאל אויבים. לטענה זו ניתן למצוא לה תימוכין בניתוח מקרו של הבנית הידע אודות הערבים.

כאן אבקש להתמקד במונוליתיות המאפיינת את הגופים מייצרי הידע במשטרה, כמקרה פרטי של בעיה הקיימת לדעתי ולדעת אחרים מזה שנים בכל מערכות הממשל העוסקות בערבים בישראל ובמערכות הייעוץ התומכות בהן. דברי מתייחסים כאן לדו"חות, הערכות מצב ותזכירים פרי עטם של בי.ע.ע. מפכ"ל (מ 1291, מ 1292, מ 1599, מ 1607, מ 1610, י.ע.ע. מח"צפון (מ 1397), מ י.ע.ע. משרד לבטחון פנים (1704) מדור סדר ובטחון באמ"ן מחקר (מ 2104-2110, מ 2130, 2140, 2143, 2144, מ 2396, יחידת המודיעין במרחב העמקים (מ 2495) ועוד.

בגופים אלה, ובמידה רבה גם בגופים שיפוטיים ובאקדמיה יש שיעתוק של ראייה מיליטריסטית של האזרחים הערבים, המתבטא בשיטור מיליטריסטי ולא אזרחי. נטיה זו, בנוסף לשאלת הפרשנות התרבותית עליה עמדתי קודם, הולידו קונצפציה שמחזקת את עצמה מכוח עצמה, מאשרת ומתקבלת בקלות בידי הממונים. האפשרות המוחטאת כאן היא כמובן שהערבים אזרחי ישראל עשויים להיות כוח אזרחי פעיל, שפעולה משותפת שלו עם הרוב היהודי ועם המדינה יכולה להוביל אותו ואת המדינה לשגשוג וצמיחה.

אערוך אנלוגיה בין הקונצפציה המפורסמת של 1973, שהתנפצה בגלל שלא לקחה בחשבון אפשרות שבמקרה ההוא לא היתה בשליטתו של צה"ל. כאן, פרדוקסאלית, קורה דבר הפוך. למערכות השלטון, ובראשן למשטרת ישראל, יש שליטה והשפעה כה גדולים על המתרחש, שהן מסוגלות להביא להגשמת נבואתן.

2.5 התנועה האיסלמית כאלמנט בחברה האזרחית

הטענות כנגד התנועה האיסלמית ומנהיגיה, שבאו לידי ביטוי בעיקר בשאלות שהופנו לשייח' ראיד סלאח (פרוטוקול ישיבת הועדה מיום 28 בינואר 2002) עוסקות בעיקר במה שניתן לכוונת טבעה ומהותה של התנועה האיסלמית ויחסה למדינה, ובתפיסת האיום שקיימת בין אנשיה באשר לעתיד מסגד אל-אקצה. מהמחקר שלי על אום אל-פחם, העוסק בהנהגת העיר אום אל-פאחם בידי השייח' ראיד סלאח והתנועה האיסלמית, אראה את הצדדים הפרגמטיים שלה ואת יחסה לשלטון ולחברה בה היא מתקיימת. אדבר על דילמת המנהיגים היא אקוטית במיוחד במקרה של המנהיגים האיסלמיים, של אחריות ללא חסינות.

אנסה לנתח את תחושת המנהיגות האיסלמית, וחלקים נרחבים בציבור הדתי והחילוני בין הערבים בישראל, אודות הסכנה הנשקפת בעיניהם למסגד אל אקצה. הדברים כרוכים כמובן בהיות המתחם המקום הקדוש השני לאיסלם ('אולא אל קיבלתיין ות'אלתי אל חראמיין).

תחושת החרדה שלהם נובעת מסדרה ארוכה של אלמנטים: עצם הכיבוש, היות הר הבית אלמנט בעל מקום מרכזי בשיח הישראלי, מהמשמעות של כניסת חיילים ושוטרים ישראלים למתחם, למשמעות שהם מייחסים למקרי הרג בידי שוטרים וחיילים בתחום במסגדים, לסוגיית מניעת כניסת מתפללים למתחם מפעם לפעם בידי שלטונות הביטחון, שאלת החפירות, נאמני הר הבית, אמונתם של ערבים רבים שיש ציבורים יהודים המאמינים שמסגד אל אקצה בנוי מאבני המקדש היהודי. אטען שדווקא היכרותם של הערבים אזרחי ישראל עם השיח הפוליטי בישראל היא שמגבירה אצלם את מידת העוררות והרגישות לסוגיה, ומסיברה במדה רבה את עצמת האזהרות שהשמיעו מנהיגי התנועה האיסלמית באזני תומכיהם לפני ובמהלך אירועי אוקטובר 2000. ואזכיר שהפעולות שבה נוקטים מנהיגי התנועה האיסלמית בהקשר של אל אקצה הן פרגמטיות.